SVĚTOVÁ LITERATURA
REVUE ZAHRANIČNÍCH LITERATUR
ROČNÍK – 1966 2 ČÍSEL 1-6

LUDVÍK KUNDERA

DADA

CURYCH 1916

PANORÁMA

texty obrazy grafika dokumenty manifesty portréty pamflety protesty provokace

DADA má letos jubileum — a hodně kulaté: zrodilo se přesně před půlstoletím. I hodilo by se na oslavu této události provést něco hodně dadaistického. Bylo by to lákavé, v českých poměrech tím lákavější, ale vedlo by to jen k dalšímu znejasnění pojmu užívaného dnes většinou jako synonyma nesmyslnosti, hyperbolické groteskností, propastné komičnosti. Dříve však, nežli se DADA stalo svéráznou hybridní floskulí, bylo hnutím, a to hnutím (nikoli pouhou výtržností) úzce spjatým se svou dobou: povstalo z prvních masakrů první světové války a vrcholilo v rozvratu epochy na počátku dvacátých let.

Pěti čísly tohoto ročníku Světové literatury proběhne malá dada-montáž, malá antologie dadaismu, v níž budou vedle sebe figurovat texty a obrazové přílohy se zjevným poetickým nábojem vedle dokumentů, které nutno znát, a vedle legrací, které snad nebude na škodu poznat. A v posledním, šestém čísle ročníku pak bude čas na pokus o podtržení a sečtení této mnohosti protestů a provokací, tedy impulsů, a ať to zní sebedadaističtěji — hodnot.

Marcel Janco: Tristan Tzara

Tristan Tzara
manifest pana antipyrina

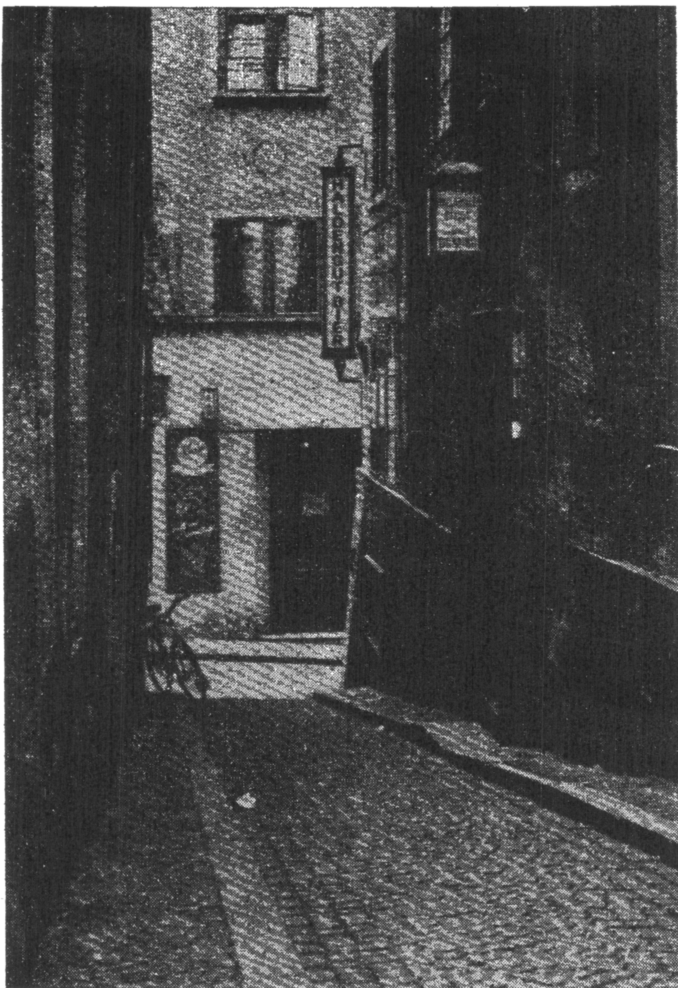
(čtený 14. července 1916 v Curychu — v cechovním domě ve Waagu — na první manifestaci DADA)

DADA je naše síla: která pozdvihuje bajonety bez následků, sumatrální hlavu německého děťátka; DADA je život bez pantoflí a bez paralel; která je proti i pro jednotu a rozhodně proti budoucnosti; moudře víme, že z našich mozků se stanou měkké polštáře, že náš antidogmatismus je stejně exkluzivistický jako funkcionář a že nejsme svobodní a provoláváme svobodu; přísná nutnost bez kázně a bez morálky a naplít na humanitu.

DADA nevychází z evropského rámce slabostí, je to dělej co dělej hovno, ale my chceme od nynějška srát v pestrých barvách, abychom ozdobili zoologickou zahradu umění všech konzulárních praporů.

Jsme ředitelé cirkusu a hvízdáme mezi větry běhavek, mezi kláštery, prostitucemi, divadly, skutečnostmi, city, restauracemi, ohi, hoho, bang, bang.

Prohlašujeme, že auto je cit, který nás dost pohýčkal v zdouhavosti svých asbtrakcí jako zámořské parníky, hluky a myšlenky. Nicméně promítáme navenek snadnost, hledáme nejhlubší podstatu a jsme spokojeni, můžeme-li ji skrýt; nechceme počítat okna báječné elity, neboť DADA neexistuje pro nikoho a my chceme, aby to všichni pochopili. Tady je, ujišťuji vás, balkón DADA, odkud můžeš poslouchat vojenské marše a sestoupit, protínaje vzduch jako anděl v lidových lázních, aby ses vyčůral a pochopil podobenství.

Curyšská Spiegelgasse, kde vpravo dole byl Kabaret Voltaire, místo, kde se zrodil dadaismus

HUGO BALL DADAISTICKÝ DENÍK
1. část

2. 2. 1916

„Curych ‚Kabaret Voltaire'. Pod tímto názvem se ustavila společnost mladých umělců a literátů, jejichž cílem je vytvořit středisko umělecké zábavy. V kabaretu se mají denně pořádat hudební a recitační vystoupení umělců, kteří tam zavítají jako hosté, a mladí umělci Curychu se tímto zvou, aby se bez ohledu na zaměření dostavili s návrhy a příspěvky." (Oznámení v novinách)

5. 2.

Lokál byl přeplněný; mnozí už nedostali místo. Kolem šesté večer, když se ještě pilně přitloukalo a vyvěšovaly se futuristické plakáty, objevila se jakási skoro orientální deputace čtyř mužíčků s deskami a obrazy pod paždí; vytrvale a diskrétně se ukláněli. Představili se: Marcel Janco, malíř, Tristan Tzara, Georges Janco

a jakýsi čtvrtý pán, jehož jméno jsem zapomněl. Náhodou tam byl také Arp, a tak jsme se bez dlouhých řečí dohodli. Za chvíli jsme rozvěsili Jancovy velkorysé „Archanděle" a mnoho jiných hezkých věcí a Tzara ještě téhož večera četl verše staršího stylu, které celkem sympaticky posbíral po kapsách kabátu.

6. 2.

Verše Kandinského a Elsy Laskerové. „Hromská píseň" od Wedekinda... „Tanec smrti" za asistence sboru revolucionářů. „A la Villette" od Aristida Bruanta (v Hardekopfově překladu). Bylo tam spousta Rusů. Vytvořili skoro dvacetičlenný balalajkový orchestr a chtějí být stálými hostmi.

7. 2.

Verše Blaise Cendrarse a Jakoba van Hoddise. Předčítám „Vzestup proroka" a „Café Sauvage". Madame Lecontová debutuje francouzskými písněmi. Regerovy „Humorsky" a Lisztova „13. rapsódie".

11. 2.

Přijel Huelsenbeck. Horuje pro výraznější rytmus (černošský rytmus). Nejraději by literaturu ze země vybubnoval.

26. 2.

Werflovy básně: „Mluvkové doby" a „Cizinci jsme na tom světě všichni". Morgensternovy a Lichtensteinovy básně.

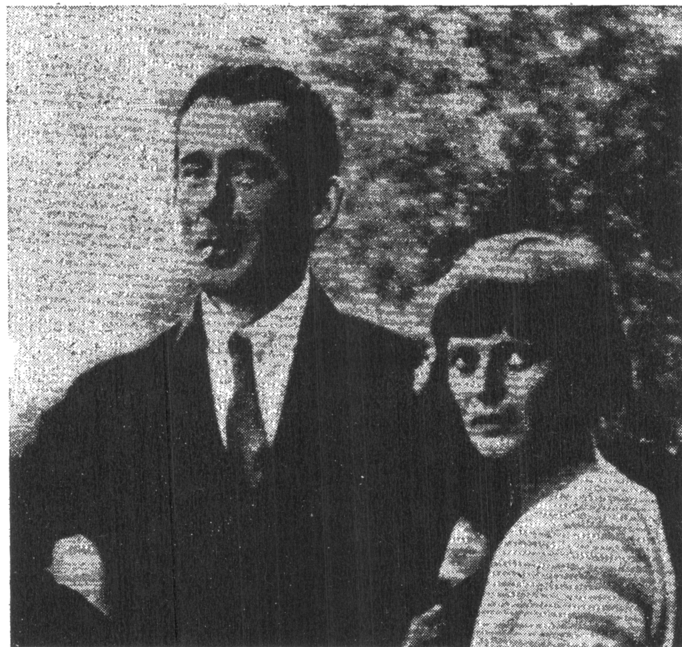
Všech se zmocnilo nedefinovatelné třeštění. Malý kabaret se div nerozletí na kusy a stává se rejdištěm bláznivých emocí.

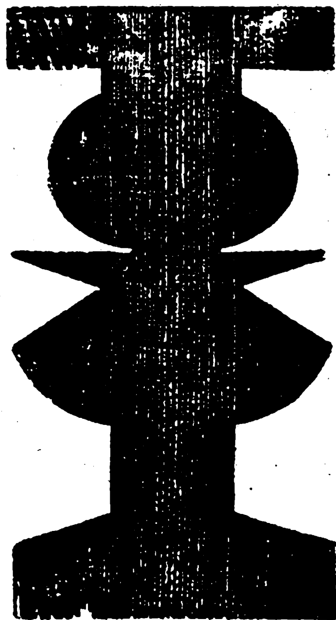
27. 2.

Debussyho „Berceusa" konfrontovaná se „Sambre et Meuse" od Turleta. Mühsamova „Buřičská píseň"...

Mladý dělník Ernst Thape čte novelu „Sobec". Rusové zpívají sborově „Rudý sarafán".

Hugo Ball a Emmy Ballová-Henningsová

Hans Arp: Dřevoryt k Huelsenbeckovým Fantastickým modlitbám, 1916

DADA není šílenství, ani moudrost, ani ironie, jen se na mě podívej, roztomilý měšťáku.

Umění bylo hrou s lískovými oříšky, děti snesly slova, která na konci stejně klinkala, potom plakaly a křičely strofu a navlékly jí botičky panenek a ze strofy se stala princezna, aby zkomírala líbezná, a z té zrovna královna a z té velryba, co hledá břeh, děti se daly v běh, až popadaly dech. Potom přišli velvyslanci citu, kteří vydali dějinný sborový pokřik:

Psychologie Psychologie hihi

Věda Věda Věda
Ať žije Francie teda
My nejsme naivní
My jsme sukcesivní
My jsme exkluzívní
My nejsme prosťáčci
a umíme dát zabrat inteligenci.

Ale my, DADA, my s nimi nejsme zajedno, poněvadž umění není vážné, ujišťuji vás, a vystavujeme-li na odiv zločin, abychom učeně řekli ventilátor, je to proto, abychom učeně řekli ventilátor, je to proto, abychom se vám zavděčili, drazí posluchači, tolik vás miluji, věřte mi, a zbožňuji vás.

Richard Huelsenbeck v roce 1917

Tristan Tzara v roce 1916

Marcel Janco v roce 1916

28. 2.

Tzara čte několikrát z „La Côte" od Maxe Jacoba. Když s něhyplnou melancholií říká: „Adieu ma mère, adieu mon père," vyslovuje ty slabiky s tak dojemnou rozhodností, že jsou do něho všichni zamilovaní. Stojí pak na malém pódiu, silný a bezmocný, obrněn černým skřipcem, a na první pohled je vidět, že maminčiny a tatínkovy koláče a špek mu jdou k duhu.

1. 3.

Arp horlí proti nadutosti malujících božstev (expresionisté). Marcovi býci jsou mu příliš vypasení; Baumannovy a Meidnerovy kosmogonie a šílené stálice mu připomínají Bölschovy a Carusovy hvězdy. Rád by, aby věci měly přísnější řád, ne tak nahodilý, ne tak přeplácaný a přepoetizovaný. Proti malovaným kosmogoniím a apokalypsám doporučuje planimetrii. Když se zasazuje za primitivnost, myslí tím první abstraktní nárys, který sice ví o komplikacích, ale vyhýbá se jim. Zatracuje cit i úvahy spřádané teprve na plátně. Miluje kruh a krychli, ostře se zařezávající linie. Je pro jednoznačné (nejraději tištěné) barvy (pestrý papír a látka), vůbec pro strojovou přesnost. Zdá se mi, že miluje Kanta a Prusko, protože (na cvičáku a v logice) vyznávají geometrické členění prostorů. Rozhodně miluje Středozemní moře, a to hlavně pro jeho fantastickou, a přesto precizní heraldičnost, zcela zpřítomnělou v každičkém sebeneznatelnějším obrysu. Rozumím-li mu dobře, nejde mu ani tak o bohatství jako spíše o zjednodušení. Umění nesmí odmítat věci, které do svých zásad může převzít z amerikanismu; jinak nevybředne ze sentimentální romantiky. Tvořit znamená podle něho: distancovat se od neurčitosti a nebulozity. Rád by očistil imaginaci a veškeré úsilí zaměřil ani ne tak na vystižení bohaté obrazivosti jako spíš na vystižení toho, co obrazivost konstituuje. Přitom vychází z předpokladu, že imaginativní obrazy jsou už složené. Umělec, který tvoří z volně se rozvíjející imaginace, podléhá klamu in puncto bezprostřednost. Používá materiálu, který je už ztvárněn, kompiluje.

Producere znamená vyvozovat, uskutečňovat. Nemusí to být knihy. Lze produkovat i umělce. Skutečnost začíná teprve tam, kde se věci beze zbytku vyčerpávají.

2. 3.

V článku „Staří a mladí" kdosi tvrdí, že zesměšňuji ducha a že mě za to nemine trest. Jako doklad cituje tuto moji sloku:

> **Bambino Ježíš šplhá po schodišti**
> **a anarchisté šijí stejnokroje.**
> **Brožurek mají stohy, stroje pekelné,**
> **popravčí četa je rozmázne jak štěnici.**

Schickele plánuje výstavu (Meidner, Kirchner, Segal), a mezinárodní výstava by za to stála. Výlučně německá výstava nemá valný smysl. V dnešní době by se dostala do spárů kulturní propagandy. Náš pokus bavit obecenstvo uměním nás podnětným a instruktivním způsobem pudí k nepřetržité živosti, novosti, naivitě. Závodíme s požadavky publika, k čemuž je potřebí nemálo vynalézavosti a debatérského umu. Nelze zrovna říci, že umění uplynulých dvaceti let bylo radostné a že moderní básníci jsou zábavní a lidoví. Nikde se tak neprojeví slabiny básně jako při veřejném přednesu. Jedno je jisté, že umění je jen tak dlouho

Marcel Janco: Kabaret Voltaire

radostné, dokud je v něm bohatství a život. Hlasitá recitace se mi stala zkušebním kamenem kvality básně a poučil jsem se (na pódiu), jak je dnešní literatura problematická, to jest vykoumaná u psacího stolu a zhotovená pro krátkozraké sběratele, a nikoliv pro uši živých lidí.

„Mluvnice je dynamikou říše ducha." (Novalis) Umělec jako orgán nepostižitelnosti ohrožuje a zároveň utěšuje. Pocit ohroženosti nutí k obraně. Ale když se zjistí, že se nic nestalo, začne se pozorovatel smát vlastnímu strachu.

4. 3.

Ruské soaré.

Pan Dolgalev, malý dobromyslný pán, kterému tleskají dřív, než vystoupí na pódium, přednesl dvě humoresky od Čechova, načež zazpíval lidové písně. (Lze si představit, že by někdo zpíval lidové písně k Thomasu nebo Heinrichu Mannovi?) Naznámá dáma čte „Jegorušku" od Turgeněva a Někrasovovy verše.

Hugo Ball
Tanec smrti 1916

Tak umíráme, zmíráme,
tak mřeme den co den,
protože se tak pěkně zmírá.
Ráno ještě spíme, sníme,
po všem už je v poledne.
A večer jsme nejdoleji v hrobní tmě.

Bitva je nevěstinec náš,
naše slunce je samá krev.
Smrt je naše heslo, naše znamení.
Ženu, děti opouštíme —
všecko jedno nakonec!
Že je na nás spolehnutí,
to je hlavní věc.

Tak vraždíme, tak vraždíme,
vraždíme den co den
své kamarády v tanci smrti.
Bratře, vztyč se přede mnou,
bratře, odhal hruď!
Musíš padnout, umřít, buď jak buď.

My nevrčíme, nereptáme,
mlčíme den co den,
až kost se v kyčli vykloubí.
Tvrdé máme postele,
chléb jak podešev.
A pánbůh je samá špína, samá krev.

My děkujem ti, císaři,
děkujem za milost,
že vyvolils nás k umření.
Jen spi, spi poklidně,
až tě pak probudí
naše bědné tělo, jež pod travou spí.

Marcel Janco: Hugo Ball

Marcel Janco: Richard Huelsenbeck

Richard Huelsenbeck
Prohlášení přednesené v Kabaretu Voltaire na jaře 1916

Urození a respektovaní občané města Curychu, studenti, řemeslníci, dělníci, vagabundi, bezcílní lidé všech zemí, spojte se. Jménem Kabaretu Voltaire a svého přítele Hugo Balla, zakladatele a vedoucího tohoto vysoce učeného institutu, mám dnes večer přednést prohlášení, jež vámi otřese. Doufám, že nedojdete tělesné úhony, ale to, co vám nyní hodláme říci, zasáhne vás jako kulka. Rozhodli jsme se, že svou rozmanitou aktivitu shrneme pod jménem Dada. Nalezli jsme Dada, jsme Dada a máme Dada. Dada bylo nalezeno ve slovníku, neznamená nic. Je to ono významné Nic, na němž nic nic neznamená. S Ničím chceme změnit svět, s Ničím chceme změnit básnictví a malířství a s Ničím chceme přivodit konec války. Stojíme tu bez nějakého úmyslu, nemáme ani v úmyslu vás bavit nebo obveselovat. Ačkoliv je to všecko tak, jak to je, jsouc totiž nic, přesto se nemusíme rozejít jako nepřátelé. Ve chvíli, kdy překonavše své měšťácké zábrany, vepíšete s námi na svůj prapor Dada,

Srb (Pavlovac) zpívá bojovné vojenské písně za hromového potlesku. Byl při ústupu do Saloniky.

Klavírní hudba od Skrjabina a Rachmaninova.

11. 3.

Devátého četl Huelsenbeck. Po celou dobu nepustí z ruky hůlčičku a švihá jí občas do vzduchu. Posluchače to rozčiluje. Považují ho za nevychovance a taky na to vypadá. Chřípí se mu chvěje, obočí má vysoko zdvižené. Ironicky se zachvívající ústa jsou unavená, nicméně sevřená. A tak čte, provázen mohutným bubnem, řevem, pískáním a chechtotem:

Zvolna rozvírala hromada domů střed svého těla...

Jeho verše se prosvětlenou melodií pokoušejí zachytit totalitu naší nepostižitelné doby se všemi trhlinami a prasklinami, se všemi zlovolnými a šílenými vymoženostmi, se vším rykem a temným hukotem. Z fantastických průchodů se šklebí gorgonská hlava nezměrného děsu.

12. 3.

Namísto principů zavést symetrie a rytmy. Pořádky světa a států vyvrátit tím, že je proměníme ve větný člen nebo tah štětcem.

Distancující vynalézavost, toť sám život. Buďme z gruntu noví a vynalézaví. Denně přebásňujme život.

Celebrujeme buffonádu a zároveň zádušní mši.

14. 3.

Francouzské soaré.

Tzara četl verše od Maxe Jacoba, André Salmona a Laforgua. Oser a Rubinstein hráli 1. větu ze Sonáty op. 32 od Saint-Saënse pro klavír a cello.

Chtěl jsem přeložit a číst Lautréamonta, ale nedošel včas.

Zato Arp četl z „Krále Ubu“ od Alfreda Jarryho.

Čumáček madame Lecontové zpíval „A la Martinique“ a několik jiných půvabných věcí. Dokud nebude celé město u vytržení, nesplnil kabaret účel.

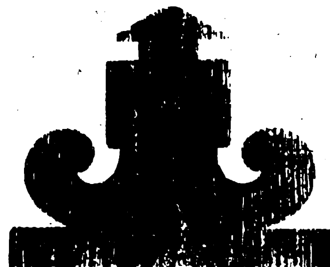
520 67 42 — 10
190000 — 5
67914 — 761
876123

9760519 | 10
578
921456 145123
78910

KARAWANE

jolifanto bambla ô falli bambla
grossiga m'pfa habla horem
égiga goramen
higo bloiko russula huju
hollaka hollala
anlogo bung
blago bung
blago bung
bosso fataka
ü üü ü
schampa wulla wussa ólobo
hej tatta gôrem
eschige zunbada
wulubu ssubudu uluw ssubudu
tumba ba- umf
kusagauma
ba - umf

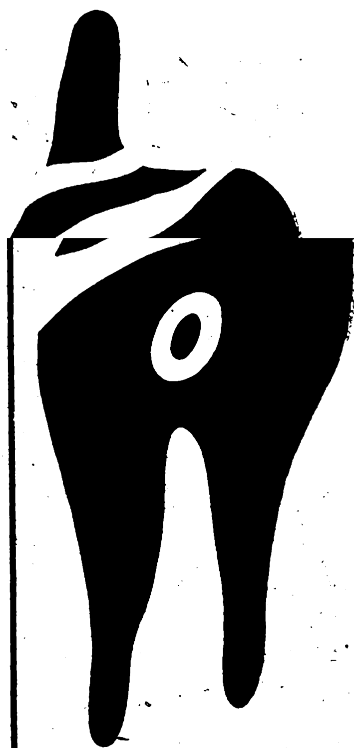
Hugo Ball

Hans Arp: Dřevoryt Huelsenbeckovým Fantastickým modlitbám

budeme opět zajedno a nejlepší přátelé. Přijměte, prosím, Dada od nás jako dadadar, neboť kdo je nepřijme, je ztracen. Dada je nejlepší medicína a dopomáhá ke šťastnému manželství. Děti vašich dětí budou vám za ně povděčny. Loučíme se nyní s vámi s daďapozdravem a s dadaúklonou. Ať žije Dada, Dada, Dada, Dada.

Hans Arp: Kresba tuší

15. 3.

Kabaret si potřebuje oddechnout. Každodenní vystoupení při tomhle napětí nejen vyčerpává, ale ničí. Uprostřed vřavy jsem se roztřásl po celém těle.

Nejsem prostě s to cokoliv vnímat, všeho nechám a uteču.

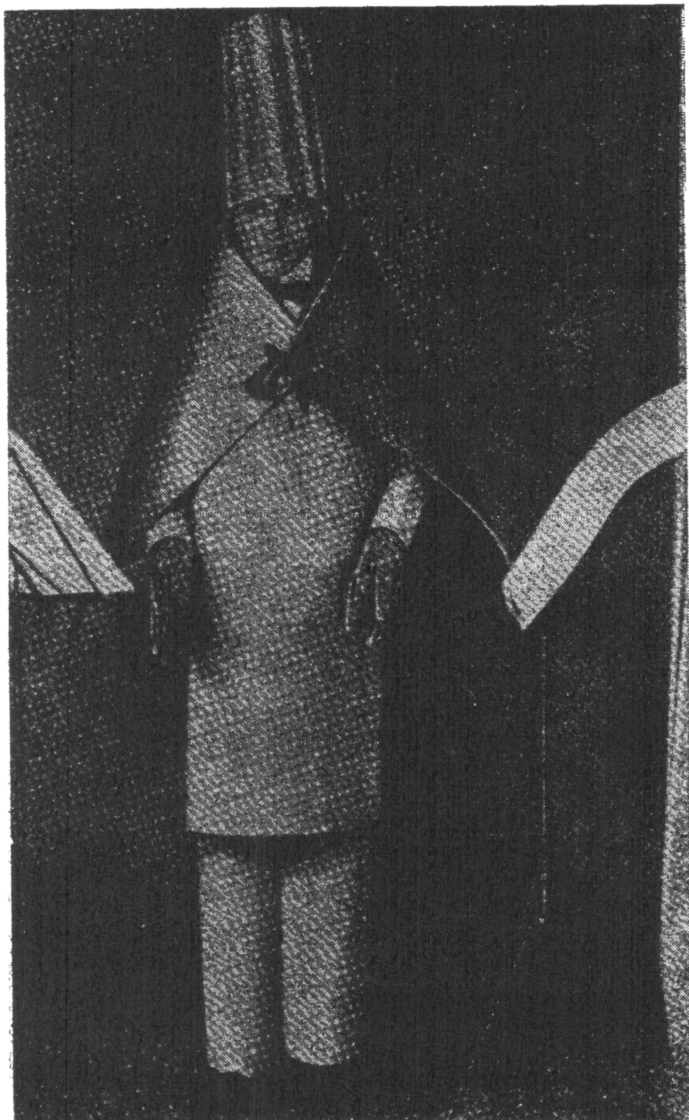
26. 3.

Dnes jsem poprvé četl „Machetanzův zánik", prózu, v níž líčím člověka stiženého všemožnými hrůzami a děsy; básníka, kterého nakazí nevysvětlitelné a nedohledné hlubiny, načež se rozloží v nervových křečích a paralýze. Osudným počátkem všeho je jasnovidná přecitlivělost. Není schopen vyvarovat se dojmů ani je zvládnout. Podlehne mocnostem podsvětí.

Emmy Henningsová
Po kabaretu

Dní se už. Hodiny tlučou pět.
Jdu domů. Přísvit šerý, mdlý.
V hotelu ještě nezhasli.
Konečně skončil kabaret.
V koutě se děti chladem chvějí,
sedláci na trh přijíždějí,
stařenky šourají se do kostela.
Vážný zvuk zvonů, bim a bam,
nevěstka bloudí sem a tam,
nevyspalá a promrzlá je zcela.

Hugo Ball přednáší báseň Karavana

30. 3.

Všechny styly uplynulých dvaceti let si daly včera dostaveníčko. Huelsenbeck, Tzara a Janco vystoupili s „Poème simultan". Je to kontrapunktický recitativ, v němž současně mluví, zpívá, píská apod. tři i více hlasů, ovšem tak, že se všelijak prolínají, což podmiňuje elegický, veselý nebo bizarní obsah díla. V simultánní básni drasticky vyvstane svéráz hlasu i jeho závislost na doprovodu. V pazvucích (minutové rrrrr, rány nebo vytí sirény apod.) je více energie a tím i mocnější existence než v lidském hlase.

„Poème simultan" se zabývá hodnotou hlasu. Lidský hlas zastupuje duši, individualitu bloudící mezi démonickými průvodci. Pazvuky tvoří pozadí; vše neartikulované, osudové, podmiňující. Báseň chce znázornit člověka podléhajícího mechanickému procesu. Typickou zkratkou ukazuje zápas lidského hlasu se světem, který jej ohrožuje, přitahuje a ničí, před jehož rytmem a neustálým hlukem nemůže uniknout. Po „Simultánní básni" (podle vzoru Henri Barzuna a Fernanda Divoira) následují „Chant nègre I a II", oba poprvé. „Chant nègre (nebo funèbre) číslo I" byl zvlášť nastudován a proveden v černých kutnách, s velkými a malými exotickými bubny, na způsob fémového soudu. Melodie k „Chant nègre II" dodal náš vážený hostitel Mr. Jan Ephraim, který kdysi delší dobu pobýval mezi africkými kulturami. Horlivě se staral o provedení jako zasvěceně dirigující primadona.

2. 4.

Leonhard Frank s chotí navštívili kabaret. Také pan Laban s dámami.

Jedním z nejvytrvalejších hostů je staříčký švýcarský básník J. C. Heer, který svými půvabnými limonádami oblažuje tisíce lidí. Přichází pokaždé v černém haveloku, a když prochází mezi stoly, shazuje širokou mantilou sklenice s vínem.

11. 4.

Plánujeme „Společnost Voltaire" a mezinárodní výstavu.

Výnos večerů má přispět k vydání antologie. H. je proti „organizování"; toho už je prý dost. Jsem zcela jeho názoru. Z pouhého rozmaru se nemá dělat umělecký směr. Pozdě k půlnoci se přižene tlupa holandských chlapců. Přinesli si bandža a mandolíny a chovají se jako učinění blázni. Jednomu tam říkají „Kolenáč". Pan Kolenáč dělá hlavního mima, v kostýmu vystoupí na pódium a předvádí excentrický step, při němž všelijak vysouvá, ohýbá a natřásá kolena. Jiný dlouhán a blonďák („hodné chlapisko, které by neublížilo kuřeti") mi v jednom kuse a nekonečněkrát forsírovaně říká „pane řediteli" a prosí, abych mu dovolil trochu si zatančit. Tak tedy tančí a nakonec je celý lokál vzhůru nohama. Dokonce i staroušek Jan s pěstěnou bradkou a prošedivělými vlasy, náš ctihodný pan hospodský, celý září a vyhazuje nohama. Břinkavý jarmark pokračuje i na ulici.

13. 4.

Abstraktní umění (za něž se houževnatě zasazuje Hans Arp). Abstrakce se stala předmětem umění. Jeden formální princip ničí druhý, neboli forma ničí formalismus. Abstraktní věk je překonán ve vlastním principu. Velký triumf umění nad strojem. Když Huelsenbeck včera zase mocně zanotoval své „Umby", chtě nechtě jsem myslel na Freiligratha. Psát o ochechulích a opicích a přitom s naprostým klidem používat zouváku v zabydleném pokoji, to nějak nejde dohromady. „Jošivara" a „Sykomora", to je nakonec jedno a totéž. Rimbaud opravdu uprchl, exotiku prožil, a přinesl si domů památku, která ho stála život. My ostatní naopak jen horujeme pro pouštního krále a jsme pouze blahobytní Tartarini.

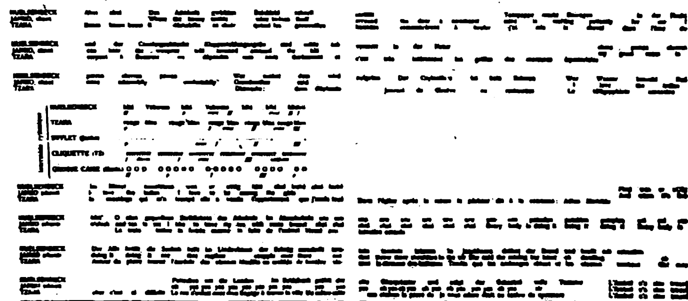
14. 4.

Náš kabaret je gesto. Každé slovo, které se tu pronáší a zpívá, říká aspoň jedno, že se téhle ponižující době nepodařilo vzbudit v nás úctu. Co je na ní taky úctyhodného a imponujícího? Kanóny? Náš velký buben je přehluší. Idealismus? Dávno se už zesměšnil, v populárním i akademickém vydání. Grandiózní oslavy bitev a lidožroutské hrdinské činy? Naše dobrovolné bláznovství, naše nadšení pro iluzi je znemožní.

18. 4.

Tzara naléhá kvůli časopisu. Můj návrh, aby se jmenoval Dada, je přijat. Redakce by mohla alternovat: společný redakční štáb,

Huelsenbeck—Janco—Tzara: Simultánní báseň

Marcel Janco: Hans Arp

Hans Arp
kašpar je mrtev

ó běda náš dobrý kašpar je mrtev.
kdo teď ukryje hořící prapor v oblačném copu a vyvede denně černý kousek.
kdo teď bude pohánět kávový mlýnek v prasudu.
kdo teď bude lákat idylické srní ze zkamenělého kornoutu.
na moři mátl kdosi lodi slůvkem paraple a větrům říkal včelí otcové.
běda běda běda náš dobrý kašpar je mrtev. svatý bimbam kašpar je mrtev.
žraloci srdcervoucně cvakají žalem ve zvonových stodolách když někdo vysloví jeho křestní jméno. proto dále vzdychám jeho příjmení kašpar kašpar kašpar.
proč jsi nás opustil. do jaké podoby se teď přestěhovala tvá krásná velká duše. stal ses hvězdou nebo řetězem z vody u horké vichřice anebo vemenem z černého světla nebo průsvitnou cihlou u sténajícího bubnu skalnaté bytosti.
teď usychají naše kštice a podešve a napůl zuhelnatělé víly leží na hranicích.

teď hřmí za sluncem černá kuželna a nikdo už nenatahuje kompasy a kolečka trakařů.
kdo teď obědvá s fosforeskující krysou u osamělého bosého stolu.
kdo teď zahání širokodaleko ďábla chce-li svádět koně.
kdo nám teď vysvětlí monogramy hvězd.
jeho bysta bude zdobit krby všech vskutku šlechetných bytostí ale to není žádná útěcha ani šňupací tabák pro umrlčí lebku.

Hans Arp
Opus nula

Já jsem ten velký Derdiedas
jsem rigorózní regiment
jsem ozónová lodyha
jsem anonymních půl procent

Jsem Titl. P. T. jsem i spol.
jsem pozoun co se nezouvá
jsem Herkulovo nádobí
jsem ráz a ráz a dva a dva

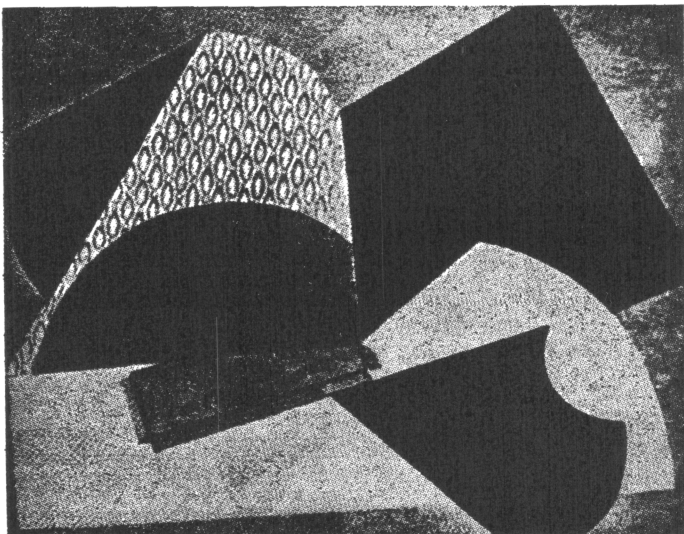
Já občan z Doživotí jsem
dvanáctý smysl v útrobách
jsem Augustinus úhrnem
můj plavý plášť už plave v tmách

Marcel Slodki: V kabaretu, dřevoryt, 1916

Richard Huelsenbeck
Chorus sanctus

a a o   a e i   i i i   o i i
u u o   u u e   u i e   a a i
ha dzk   drrr bn   obn br   bus bum
ha haha   hihihi   lilili   leiomen

Hans Arp: Koláž, 1916

který by jednotlivým členům dával pokaždé na starost výběr a uspořádání jednoho čísla. Dada znamená rumunsky ano ano, francouzsky koníček. Pro Němce je to signum slaboduché naivity a plodivého sepětí s dětským kočárkem.

21. 4.

Vyšlo první číslo švýcarských „Bílých listů". Dal jsem si záležet, abych kabaret obhájil a vzápětí vyvrátil.

Obrovské množství ducha je teď v pohybu; zejména ve Švýcarech. Bonmoty se jen sypou. Mozky plodí a vyzařují estetický lesk. Existuje strana ducha, politika ducha, finesy skoro znemožňují styk. „My lidé ducha" se stalo ozdobou hovorové řeči a floskulí cesťáků. Máme už oduševnělé kšandy, oduševnělé knoflíčky do košil, žurnály jsou napěchované duchem a fejetony se navzájem předuchovňují. Půjde-li to tak dále, není už daleko chvíle, kdy spontánní výnos nějaké ústředny pro duchovní usebrání ohlásí všeobecnou psychostasii a konec světa.

7. 5.

„Hvězdou kabaretu je však paní Emmy Henningsová. Hvězdou nesčetných kabaretních a básnických nocí. Jako před lety stávala před splývavou žlutou oponou berlínského kabaretu, s oblýma rukama v bok, bohatá jako kvetoucí keř, tak i dnes stále směleji odevzdává tělo stejným písním, od té doby poněkud poznamenaným bolestí." (Zürcher Post)

24. 5.

Je nás pět přátel a podivné je, že vlastně nikdy nejsme současně a bez výhrady zajedno, ačkoliv nás v hlavních rysech spojuje stejné přesvědčení. Konstelace se mění. Hned si rozumějí Arp a Huelsenbeck a zdají se nerozluční, pak se spojí Arp a Janco proti H., potom H. a Tzara proti Arpovi atd. Je to neustále se měnící přitahování a odpuzování. Stačí nápad, gesto, nervozita, a konstelace se změní, aniž se tím vážně naruší malý kruh.

V této chvíli je mi zejména blízký Janco. Je to veliký, štíhlý člověk, který má nápadnou vlastnost cítit rozpaky nad všeli-

jakým cizím bláznovstvím a bizarerií, a vzápětí s úsměvem nebo s něžným posunkem poprosit o shovívavost a pochopení. Jediný z nás nepotřebuje ironii na to, aby se vypořádal s dobou. Melancholická vážnost poznamenává jeho bytost v nestřežených okamžicích odstínem opovržení a povznesené slavnostnosti.

Janco zhotovil na večírek řadu masek, které jsou víc než zdařilé. Připomínají japonské nebo starořecké divadlo, a přesto jsou zcela moderní. Mají působit do dálky, ale přesto i v poměrně malé prostoře kabaretu mají neslýchaný účinek. Byli jsme všichni přítomni, když Janco přišel s maskami, a každý si hned jednu nasadil. Tu se stalo něco zvláštního. Nejenže maska ihned volala po kostýmu, diktovala i zcela určitý patetický, ba takřka šílený gestus. Aniž jsme to před pěti minutami i jen tušili, pohybovali jsme se v nejpodivnějších figurách, ozdobeni a ověšeni nemožnými předměty, jeden druhého jsme předstihovali nápaditostí. Motorická moc těchto masek zapůsobila na nás s frapující neodolatelností. Rázem jsme pochopili, v čem tkví mimický a divadelní význam takové škrabošky. Masky si prostě žádaly, aby jejich nositelé spustili tragicky absurdní tanec. Pak jsme si ty z lepenky vystřižené, pomalované a polepené věcičky prohlédli blíže a z jejich mnohovýznamné svéráznosti jsme vyabstrahovali řadu tanců, k nimž jsem hned na místě vymyslel krátký hudební doprovod. Jeden tanec jsme nazvali „Chytání much". K oné masce se hodily jen neohrabané dupavé kroky a několik rychle hmatajících, rozmáchlých posunků s nervózní, pronikavou hudbou. Druhý tanec jsme nazvali „Noční můra". Tančící postava kráčí ve skrčené pozici kupředu a napřimuje se. Ústa masky jsou dokořán, nos široký a křivý. Hrozivě zdvižené paže představitelky jsou prodloužené zvláštními trubicemi. Třetí tanec jsme nazvali „Slavnostní zoufalství". Na sklenutých pažích visí dlouhé vystřižené zlaté ruce. Figura se otočí několikrát doleva a doprava, pak pomalu kolem osy a nakonec se bleskurychle zhroutí, načež se opět pomalu vrací k výchozímu pohybu. Co nás na maskách všechny fascinuje, je to, že neztělesňují lidské, nýbrž nadživotní charaktery a vášně. Zviditelňují hrůzu doby, paralyzující pozadí věcí.

3. 6.

Annemarie směla s námi na soaré. Byla z těcho opojných barev u vytržení. Hned chtěla na pódium a „taky něco přednést". Jen s námahou jsme ji zadrželi. „Jesličky" (Concert bruitiste na text evangelií) působily svou tichou prostotou překvapivě a něžně. Ironizace pročistily vzduch. Nikdo se neodvážil smát. V kabaretu, a právě v takovém, by se to sotva předpokládalo. Pozdravili jsme dítě, v umění i v životě.

12. 6.

To, čemu říkáme dada, je bláznivá hra z ničeho s příměsí všemožných vyšších otázek; gladiátorské gesto; hra s chatrnými zbytky; poprava fraškovité morálky a přežranosti. Dadaista miluje věci mimořádné, ba absurdní. Ví, že život je založen na kontradikci a že jeho doba jako žádná jiná usiluje o zničení ušlechtilosti. Vítá proto jakoukoliv masku. Každou hru na schovávanou, v níž je skryta ošidná síla. V obrovské záplavě nepřirozenosti se mu bezprostřednost jeví jako holá neuvěřitelnost. Protože bankrot idejí narušil obraz člověka do nejhlubších podstat, obnažují se patologickým způsobem pudy a nejskrytější motivy.

Marcel Janco: Emmy Hennigsová

Hugo Ball
Kočky a pávi

baubo sbugi ninga gloffa

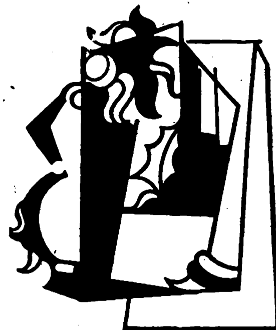
siwi faffa
sbugi faffa
olofa fafamo
faufo halja finj

sirgi ninga banja sbugi
halja hanja golja biddim

mâ mâ
piaûpa
mjâma

pawapa baungo sbugi
ninga
gloffalor

Hans Arp: Kresba na titulním listu časopisu Cabaret Voltaire

Hans Richter: Čelista, linoryt

A protože na tu záplavu nestačí umění, politika ani náboženství, zbývá jen legrace a krvavá fraška...

Dadaista bojuje proti agónii a smrtelnému opojení doby. Odmítá jakoukoliv chytráckou opatrnost a pěstuje zvědavost člověka, který má radost a potěšení i z nejpochybnější formy odporu. Ví, že svět systému je v troskách a že doba, jíž se musí platit hotově, zahájila partiový výprodej odbožštělých filosofií. To, co v kramářích budí hrůzu a špatné svědomí, v dadaistovi budí veselý smích a vlídné chlácholení.

15. 6.

Nevím, jestli se přes všechno naše snažení dostaneme za Wilda a Baudelaira; jestli přece jen nezůstaneme romantiky. Jsou ovšem ještě jiné cesty za zázrakem, ještě jiné cesty protikladu: askeze například, církev. Nejsou však tyhle cesty úplně zatarasené? Jest se obávat, že nové jsou pokaždé jenom naše omyly.

Přišel Huelsenbeck, aby si na stroji opsal své nejnovější verše. Při každém druhém slově se obrátí a řekne: „Není to snad od tebe?" Žertem navrhuji, aby si každý pořídil abecední seznam svých nejvýraznějších metafor a větných členů, čímž by se zaručila nerušená produkce; neboť i já sedím v okenním výklenku, odháním vypůjčené výrazy a asociace, čmárám a sleduji truhláře, který se dole na dvoře lopotí s rakvemi. Abychom byli přesní: dvě třetiny nádherně žalných slov, jimž lidská mysl neodolá, pocházejí z prastarých zaklínadel. Způsob našeho společného básnění se vyznačuje užíváním znaků, magických, vzletných slov a zvukových figur. Takové slovní obrazy, když jsou zdařilé, se neodolatelně a s hypnotickou silou vrývají do paměti a zrovna tak neodolatelně a lehce se z ní opět vynořují. Často pozoruji, že lidé, kteří nic netušíce navštíví naše večery, jsou tak uchváceni jediným slovem nebo větným členem, že je po týdny neopouští. Tohle trápení stíhá právě lhostejné nebo apatické lidi, kteří kladou jen malý odpor. Huelsenbeckovy „Modlitby k modlám" a některé kapitoly mého románu takto působí.

16. 6.

Výchovné a umělecké ideály v hávu varietního programu: to je náš „Candide" proti době. Všichni se tváří, jako by se nic

Richard Huelsenbeck
Šalaben — šalabai — šalamezomai

Hlavy koní plují na modré rovině jak velké temné purpurové květy
jasný disk měsíce je obklopen výkřiky komet a hvězd a ledovcových panenek
šalaben šalabai šalamezomai
Kananejci a janičáři bojují veliký boj na břehu Rudého moře
nebesa svinují prapory nebesa vysouvají skleněné střechy nad bojem světlých brnění
Ó vy slavnostní stíny pistácie a byliny do dýmky
ó vy slavnostní vzývači velikého Boha
za závoji zpívají koně oslavnou píseň na velikého Boha
šalaben šalabai šalamezomai
ucho velikého Boha visí nad protivníky jak skleněná miska
výkřiky komet putují ze skleněné misky nad zeměmi nad bojem nad nekonečným svárem
ruka Boží je tak krásná jako ruka mé milenky
šalaben šalabai šalamezomai
usychá tráva v trupu generálově
na vysokých stolicích vidíte sedět stíny půlnočního slunce
a bělost blízkého moře a tvrdý zvuk vichřic které vyvrhl vulkán
sotva Bůh otevře ústa padají šabraky a drahocenné uzdy se zad jezdeckého koně
sotva Bůh otevře ústa provalují se studánky hlubin
oběšenci si hrají na kraji lesa hlavy koní však visí na hřebenu vln
šalaben šalabai šalamezomai
aj aj aj viděl jsem trůn sedím na deseti trůnních stolicích
viděl jsem desetkrát deset trůnních stolic a královských sedadel
viděl jsem pozemská zvířata a kovové ptactvo nebes zpívat nekonečnou oslavnou píseň Páně
fosfor svítí v hlavě posedlých šalamezomai
a svině se řítí do jezera jež sluje Lamana
udeř se do prsou která jsou z gumy ať poletuje tvůj jazyk nad horizonty
vrť svýma ušima až se ledová jeskyně zhroutí
vidím těla mrtvých rozesetá po kobercích
mrtví padají s kostelních věží a lid svolává k hodině soudu
vidím mrtvé jak jedou na bastrumpetách za měsíčního dne
rudé rudé jsou hlavy koní jež plují na rovině

nestalo. Mrchoviště se rozrůstá a přitom se všichni snaží zachovat prestiž evropské nádhery. Všichni se snaží umožnit nemožnosti, zradu lidství, deptání těla a duše národů, civilizační jatky lživě nazvat triumfem evropské inteligence. Všichni hrají frašku a zároveň si předepisují velkopáteční náladu, kterou nikdo nesmí rušit a poskvrnit ani kradmým, přitlumeným břinkotem, ba ani pomrkáváním. Na to lze říci: nikdo na nás nemůže chtít, abychom s chutí spolykali nechutnou paštiku z lidského masa, kterou předkládají. Nemohou na nás chtít, aby naše rozechvělá chřípí s obdivem sála mrtvolný puch. Nemohou od nás očekávat, že stále fatálnější otupělost a necitelnost budeme považovat za heroismus. Jednoho dne uznají, že jsme reagovali až příliš zdvořile, ba dojemně. Nejřvavější pamflety nestačí, aby náležitě zesměšnily a zpražily všeobecné pokrytectví.

Dohnali jsme plastičnost slova až k onomu bodu, kde už ji lze stěží překonat. Dosáhli jsme toho na úkor logicky stavěné, racionální věty, a tudíž také bez ohledu na dokumentárnost díla (které vzniká jen časově náročným seskupováním vět v logicky řazené syntaxi). Naše snahy vyplynuly především ze zvláštních okolností doby, která mimořádnému talentu nedopřeje klid ani možnost zrání, a nutí ho proto, aby přehodnocoval prostředky. Způsobil to i emfatický rozmach našeho kroužku, jehož členové se navzájem neustále předstihovali v ostrosti požadavků a akcentů. Jen se neusmívejte: jazyk nám jednou poděkuje za naši horlivost, i když se nenajdou přímí a viditelní následovníci. Naplnili jsme slovo silami a energiemi, které nám umožnily znovu objevit evangelické pojetí „slova" (logos) jako magického komplexního obrazu. Snažili jsme se izolované slovo naplnit čarodějnou mocí, hvězdným žárem. A podivno: takto magicky naplněné slovo vyčarovalo a zrodilo novou větu, kterou už nepodmiňoval a nepoutal konvenční význam. Současně se dotýkajíc stovky myšlenek, aniž je jmenovala, rozezvučela tato věta prapůvodní hravou, ale skrytou, iracionální podstatu posluchače; vyburcovala a posílila nejspodnější vrstvy vzpomínek. Naše pokusy se dotýkaly oblastí filosofie a života, o nichž se našemu, ach, tak rozumnému, přemoudřelému okolí ani nezdálo.

20. 6.

V naší astronomii nesmí chybět jméno Arthura Rimbauda...

23. 6.

Vynalezl jsem nový druh veršů, „verše beze slov" nebo zvukové básně, v nichž rovnováhu vokálů vyvažuje a rozděluje pouze kvalita sestavy. První básně toho druhu jsem předčítal dnes večer. Pořídil jsem si na to vlastní kostým. Nohy stály v trubici z modravého lesklého kartonu, který se mi těsně přimykal až k bokům, takže jsem vypadal jako obelisk. Nad tím jsem měl obrovský, z lepenky vystřižený límec, vespod vylepený nachem a navrch zlatem, který mi obepínal krk tak, že zvedáním a spouštěním loktů jsem mohl mávat límcem jako křídly. K tomu cylindrovitý, vysoký, bíle a modře pruhovaný kouzelnický klobouk. Na třech stranách pódia směrem k obecenstvu jsem rozmístil stojany a na ně jsem položil červenou tužkou malovaný rukopis, takže jsem celebroval hned u jednoho, hned u druhého stojanu. Tzara věděl, co chystám, byla z toho opravdová malá premiéra. Všichni byli zvědavi. Vynesli mě tedy ve tmě na pódium, protože jako sloup jsem nemohl kráčet, a já spustil pomalu a slavnostně:

gadji beri bimba
glandridri lauli lonni cadori
gadjama bim beri glassala
glandridi glassala tuffm i zimbrabim
blassa galassasa tuffm i zimbrabim...

Přízvuky byly stále důraznější, výraz se stupňoval vyrážením souhlásek. Velmi brzy jsem postřehl, že mé výrazové prostředky nestačí na pompéznost inscenace, a já chtěl za každou cenu zachovat vážnost. Bál jsem se blamáže a vzchopil jsem se. Na stojanu vpravo jsem právě absolvoval „Labadovu píseň o mracích" a vlevo „Sloní karavanu" a obrátil jsem se opět k prostředním štaflím, pilně mávaje křídly. Těžké samohláskové řady a vleklý rytmus slonů mi dovolily ještě poslední vystupňování. Ale jak skončit? Tu jsem zpozoroval, že můj hlas, kterému už nic jiného nezbývalo, přejal kadenci kněžské lamentace, styl mešního zpěvu, naříkajícího v katolických chrámech západu i východu.

Nevím, co mi vnuklo tento nápěv. Začal jsem však řady vokálů zpívat na způsob recitativu v církevním stylu a snažil jsem se nejen zachovat vážnost, nýbrž sám sobě si vážnost vnutit. Na okamžik jako by se v mé kubistické masce vynořil bledý, vyděšený chlapecký obličej, trochu vylekaný, trochu zvědavý obličej desetiletého chlapce, který při zádušních a slavných mších v rodné farnosti rozechvěle

a lačně visí knězi na rtech. Vtom zhaslo elektrické světlo, jak jsem si předepsal, a zpoceného mě odnesli z pódia do propadliště jako magického biskupa.

24. 6.

Před básněmi jsem přečetl několik programových slov. Tímto druhem zvukových básní se rázem zříkáme jazyka, zkaženého a znemožněného žurnalismem. Utíkáme se k nejniternější alchymii slovy, ba vzdáváme se i slova, a zachraňujeme tak pro poezii poslední nejposvátnější oblast. Nehodláme básnit z druhé ruky: totiž přejímat slova (nemluvě už vůbec o větách), která jsme nevynalezli zbrusu nově pro vlastní potřebu. Nechceme dosahovat poetického efektu prostředky, jež nejsou koneckonců ničím jiným než reflektovanými nápady nebo úpravami podloudně se nabízejícího ducha — a obrazuplnosti.

4. 8.

Tzara zahájil „Collection Dada" s „La première aventure céleste de Monsieur Antipyrine". Mým nebeským dobrodružstvím je v této chvíli apatie a touha po uzdravení, která noří věci do nového, mírně překypujícího světla. Třikrát denně skláním nahé bílé údy do stříbromodré vody. Zelené svahy vinic, zvonkohry, hnědé oči rybářů mi putují krví. Nač jsou mi básně! Všechny mé svršky leží na břehu střeženy hádkem se zlatou korunkou.

Píšou mi o nových uměleckých materiálech (papír, písek, dřevo apod.). A já jim odpovídám, že jsem se zamiloval do hluchoněmého pasáčka krav a pátrám po deskriptivních, kresebných věcech, abych se obklopil „reálnými zárukami" pro přítomnost.

6. 8.

Když přemýšlím o našich curyšských pokusech: mohlo by z toho vzejít pěkné anti-fantastické pojednání například s těmito tezemi: Nejen logiku, ale ani fantazii nelze zaměňovat za logos. Přítomnost netkví v principech, nýbrž pouze v asociacích. Žijeme tedy ve fantastické době, která čerpá svá rozhodnutí spíše z pouhého řazení než z neochvějných zásad. Tvůrčí duch může s touto dobou nakládat podle libosti. Ve svém celku je majetkem nikoho, hmotou.

Umění ve své fantasknosti, jak jsem si kdysi poznamenal, vzešlo z dokonalé skepse. Proto umělci, pokud jsou skeptiky, zapadají do proudu fantastické doby; patří zániku, jsou jeho vyslanci a spřízněnci, ať se tváří sebeodmítavěji. Jejich antiteze je pouhý klam.

Umělec nemusí být nutně fantastický, i když se vymyká normě a kultuře. Nový zákon, který hlásá, může být odvozen z norem budoucnosti nebo také z norem šeré minulosti.

Ale také intuice je fantastická. Buduje se z pěti smyslů a skýtá umělci vždy jen přetvořená zkušenostní fakta, nikoliv tvárné prvky.

Můj manifest při prvním veřejném dadaistickém večeru (v cechovním domě ve Waagu) byl takřka nezastřeným odmítnutím přátel. Také to tak chápali. Stalo se vůbec někdy, aby první manifest nově založené věci věc samu vyvracel před jejími zastánci? A přece tomu tak bylo. Jakmile se věci vyčerpají, nemohou u nich déle setrvat. Je mi to tak dáno od přirozenosti; jakékoliv přesvědčování o opaku by k ničemu nevedlo.

6. 10.

Huelsenbeck poslal své „Fantastické modlitby". „Už několik týdnů jsem rozhodnut," píše, „vrátit se do Německa, nemohu však v této chvíli odjet, protože trpím těžkou žaludeční nervózou. Je to strašné, trojnásobné inferno, žádný spánek, stále jen plivat, asi trest za tu dadaistickou hybris, kterou jsi, jak se domníváš, odhalil. I já jsem měl vždy silný odpor k tomuto umění. Objevil jsem vynikajícího Francouze: Léona Bloye. Z mé knihy poznáš, že nemám o nic méně chuti stát se jezuitou."

13. 10.

V podivném rozštěpení bytosti jsem dnes dokončil „Flametti", malý román asi o 170 stranách. Jako příležitostný spisek, jako glosa k dadaismu zanikne asi s ním.

Dadaistický deník Hugo Balla přeložil Rio Preisner, Tzarův Manifest pana Antipyrina Vladimír Mikeš, ostatní texty Ludvík Kundera